

Ἡ διάκριση ἀνάμεσα στή φιλοσοφική λογική καί τήν θρησκευτική Ἀποκάλυψη

Μιά χαρακτηριστική σύγχρονη ιδέα εἶναι ἐκείνη τοῦ ριζικοῦ διαχωρισμοῦ καί ἀντιπαράθεσης ἀνάμεσα στόν «ὀρθό λόγο» καί τήν «Ἀποκάλυψη» ἢ κατά μιᾶ ἰσοδύναμη διατύπωση ἀνάμεσα στόν αὐτοδύναμο καί αὐτόνομο ἀνθρώπινο νοῦ ἀφ' ἑνός, καί στά θρησκευτικά δόγματα, πού κηρύττονται ὡς θεόπνευστα, ἀφ' ἑτέρου. Σύμφωνα μέ τήν ιδέα αὐτή ὁ ὀρθός λόγος εἶναι μιᾶ λειτουργία τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ, πού, ἐάν ἐξασκηθεῖ μέ τόν μεθοδολογικά ὀρθό τρόπο, εἶναι δυνατόν νά ὀδηγήσει σέ συμπεράσματα ἀδιαμφισβήτητα καί ἀληθῆ. Ἡ «Ἀποκάλυψη», ὅμως, τήν ὁποία ἐπικαλοῦνται κάποιες θρησκεῖες, μεταξύ τῶν ὁποίων καί ἡ Χριστιανική, ἀντιπαρατίθεται στόν «ὀρθό λόγο», διότι θεωρεῖται ὅτι στό πλαίσιο της ὁ ἀνθρώπινος λόγος εἶτε παραμερίζεται τελείως, εἶτε ὑποτάσσεται σέ ἀπλῶς βοηθητικό ρόλο.

Ἦδη ἀπό τόν 16ο αἰώνα ἄρχισαν νά παρουσιάζονται στήν ἡπειρωτική Εὐρώπη τά πρῶτα μεγάλα φιλοσοφικά συστήματα, μέ τήν ἀξίωση ὅτι στηρίζονται ἀποκλειστικά καί μόνο στήν ἀνθρώπινη λογική καί μέ τήν πρόθεση νά δώσουν μιᾶ πλήρη ἐξήγηση τῶν πάντων, ἀπό τόν τρόπο ὑπαρξης τοῦ κόσμου ἕως τήν ἀνίχνευση καί ἀνάλυση τῶν ἐσωτερικότερων καί λεπτότερων λειτουργιῶν τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ καί τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Τά φιλοσοφικά συστήματα ἀξίωσαν, δηλαδή, νά δώσουν αὐτά πλέον τήν μόνη ἀντικειμενικά ὀρθή καί ἀδιάβλητη ἀπάντηση στά μεταφυσικά ἐρωτήματα πού ἀπασχολοῦσαν τοὺς ἀνθρώπους καί τήν ὁποία μέχρι τότε ἀναζητοῦσαν στή θρησκεία, ὅπως τά ἐρωτήματα γιά **τήν ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ, τήν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, τήν αἰωνιότητα ἢ τήν ἐκ τοῦ μηδενός δημιουργία τοῦ κόσμου** καί ἄλλα παρόμοια. Ἀντιστοίχως, ἡ καταφυγή στή θρησκευτική πίστη ἄρχισε νά διαβάλλεται ὡς τό καταφύγιο ἀνορθολογικῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι δέν μποροῦσαν, δέν ἐπιθυμοῦσαν ἢ δέν τολμοῦσαν νά σκεφτοῦν γιά τόν ἑαυτό τους.

Μέ τόν τρόπο αὐτό καθιερώθηκε ἡ χαρακτηριστική διάκριση ἀνάμεσα στή φιλοσοφία καί στή θρησκεία μέ τό συγκεκριμένο περιεχόμενο πού προαναφέραμε: Ἡ μέν φιλοσοφία ἐξισώθηκε μέ τή χρήση τῆς ἀντικειμενικῆς καί καθαρῆς λογικῆς καί –ὑποτίθεται ὅτι– διαχωρίσθηκε ἀπό τή θρησκεία, ἐνῶ ἡ τελευταία ἐξισώθηκε στήν καλύτερη περίπτω-

ση μέ τήν αὐταπάτη καί τόν συναισθηματισμό καί στή χειρότερη μέ τήν ἐξαπάτηση καί τήν ἐκμετάλλευση.

Μιά τέτοια, ὅμως, διάκριση μεταξύ φιλοσοφίας καί θρησκείας θά ἀντιμετωπιζόταν ὡς βεβιασμένη καί παραπλανητική ἀπό τούς παλαιότερους καί μάλιστα ἀπό τούς Ὁρθοδόξους Πατέρες. Ἦδη, σύμφωνα μέ τόν Ἅγιο Διονύσιο τόν Ἀρεοπαγίτη ἡ Ὁρθόδοξη θεολογία μεταχειρίζεται θεμιτῶς, ὄχι μόνο τήν *«μυστικήν, τελεστικήν, ἀπόρρητον καί ἄρρητον μέθοδον ἢ δρᾶ καί ἐνιδρύει τῷ Θεῷ ταῖς ἀδιδάκτοις μυσταγωγίαις»* ἀλλά καί *«τήν ἐμφανῆ καί φιλόσοφον καί ἀποδεικτικήν μέθοδον ἢ πείθει καί καταδεῖται τῶν λεγομένων τήν ἀλήθειαν»*. Ἐξ ἄλλου, ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς, ἀντιπαρατιθέμενος πρὸς τόν Βαβυλάμ πού ἰσχυριζόταν τό ἀντίθετο, ὑποστήριξε ρητῶς ὅτι ἡ ὕπαρξη καί ἡ ἐνότης τοῦ Θεοῦ ἀποδεικνύονται λογικῶς: *«τό θεῖον...ὅτι μέν ἐστὶ καί ὅτι ἐν ἐστί καί γινώσκεται καί ἀποδείκνυται...»* (Β' πρὸς Βαβυλάμ, 22, 20).

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος, ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, διέγινωσε ὅτι πολὺ συχνά αὐτό πού παρουσιάζεται ὡς «φιλοσοφία» στήν πραγματικότητα ὑποκρύπτει διδασκαλία μέ θρησκευτικό περιεχόμενο. Εἶναι χαρακτηριστικό αὐτό πού γράφει σχετικά μέ τό ὑποτιθέμενα φιλοσοφικό παράγγελμα *«γνώθι σαυτόν»*: *«ἂν ἀναζητήσεις ποιό σκοπό ἔχει γιά ἐκείνους (=τούς «ἔξω» φιλοσόφους) αὐτό τό παράγγελμα, θά ἀνακαλύψεις μιᾶ χάρυβδη κακοδοξίας. Διότι καθὼς κηρύσσουν τίς μετεμψυχώσεις, τότε μόνο νομίζουν ὅτι ἔχει κάποιος γνωρίσει τόν ἑαυτό του καί ὅτι ἔχει ἐφαρμόσει τό παράγγελμα αὐτό, ὅταν δηλαδή μάθει σέ ποιό σῶμα ἦταν πρὶν ἐνσαρκωμένος καί πού καί πότε ζοῦσε, μέ τί ἠσχολεῖτο καί ποιό ἦταν τό ὄνομά του»* (Ἐπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζόντων, Λόγος 1, 1, 10). Γενικότερα δέ, ἀναφέρει γιά τούς ἀρχαίους φιλοσόφους, ὅπως γιά τόν Σωκράτη, τόν Πλάτωνα καί τόν Πλωτῖνο, ὅτι *«παρεδόθησαν εἰς ἀδόκιμον νοῦν, λατρεύοντες τῇ κτίσει παρά τόν κτίσαντα»* καί ὅτι *«νόμους ἔθεντο καί λόγους συνεγράψαντο ὁμολόγους τοῖς δαίμοσι καί συνηγόρους τοῖς πάθεσι»* (Ἐπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζόντων, Λόγος 1, 1, 14). Γιά τόν ἅγιο Γρηγόριο τό συμπέρασμα εἶναι πῶς μιᾶ τέτοια φιλοσοφία εἶναι *«ψυχική καί δαιμονιώδης»* καί ἐρωτᾷ: *«ἢ τοῖς δαίμοσι φίλη φιλοσοφία, πῶς ἂν εἶη Θεοῦ τε καί ἐκ Θεοῦ»*. Σχετικά δέ μέ τόν τρόπο ἀντιμετώπισης μιᾶς τέτοιας δῆθεν φιλοσοφίας γράφει: *«τί ἄλλο χρειάζεται νά ποῦμε παρά ὅτι πρέπει τό φῶς πού φωτίζει κάθε ἄνθρωπο ἐρχόμενο στόν κόσμο, νά ἀπαλλάξει καί αὐτούς ἀπό τό φοβερό αὐτό σκοτάδι τῆς ἄγνοιας καί νά τούς φωτίσει νά ἀντιληφθοῦν ὅτι καί ἀπό τά φίδια ὑπάρχει κάτι χρησιμο γιά ἐμᾶς, ἀλλά μόνον ἀφοῦ τά φονεύσουν, τά κομματιάσουν, τά παρασκευάσουν κατάλληλα καί τά χρησιμοποιήσουν μέ προσοχή κατὰ τοῦ δηλητηρίου τους;»* (Ἐπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζόντων, Λόγος 1, 1, 11).

Τό ὅτι ἡ ἐπικρατοῦσα σήμερα διάκριση ἀνάμεσα στή φιλοσοφία καί τή θρησκεία εἶναι τεχνητή καί παραπλανητική τό ὑποστήριξε μέ τόν συνήθη δηκτικό καί ἐπιγραμματικό του τρόπο καί ὁ **F. Nietzsche**: «Οἱ φιλόσοφοι ποζάρουν ὡς ἂν νά εἶχαν ἀνακαλύψει καί καταλήξει στίς δικές τους ἀπόψεις μέσα ἀπό τήν αὐτό-ἀνάπτυξη μιᾶς ψυχρῆς, καθαρῆς καί ἄσχετης μέ κάθε θεία ἔμπνευση διαλεκτικῆς (ἀντίθετα μέ τούς μυστικούς κάθε κατάταξης, πού εἶναι περισσότερο ἔντιμοι καί περισσότερο χαζοί ἀπό ἐκείνους καί κάνουν λόγο γιά “ἔμπνευση”), ἐνῶ κατά βάθος πρόκειται γιά μιᾶ ἀπλή ὑπόθεση, ἕνα προαίσθημα, ἕνα εἶδος “ἔμπνευσης”, περισσότερο γιά μιᾶ ἐπιθυμία τῆς καρδιάς, ἢ ὁποῖα ἔχει φιλτραρισθεῖ καί γίνει ἀφηρημένη».

Ἡ παρατήρηση αὐτή, ὅμως, δέν ἰσχύει μόνο γιά τούς ἀρχαίους φιλοσόφους, ἀλλά ἰσχύει καί γιά τούς νεώτερους. Μέ τήν ἐξῆς, ὅμως, διαφορά: οἱ νεώτεροι φιλόσοφοι ἐπιχειροῦν πολύ περισσότερο, σέ σχέση μέ τούς παλαιούς, νά αὐτοπροβληθοῦν ὡς ἀσκοῦντες τή φιλοσοφία καί τή μεταφυσική «ἐντός τῶν ὁρίων τοῦ καθαρῶ λόγου», χωρίς, δηλαδή, νά ἐπικαλοῦνται ἔννοιες θρησκευτικές, συγκεκριμένες καί προσωπικές, ἀλλά μόνο ἔννοιες –φαινομενικά– λογικές, ἀντικειμενικές καί ἀφηρημένες. Εἶναι χαρακτηριστικό δέ τῆς σύγχρονης νοοτροπίας ὅτι κάθε διδασκαλία, πού ἀναφέρεται στήν ἐλεύθερη δράση τοῦ Θεοῦ, ὅπως γιά παράδειγμα τό δόγμα τῆς ἐκ τοῦ μηδενός δημιουργίας θεωρεῖται, ὑποτιμητικά, ὡς θρησκευτική! Ἀντιθέτως, κάθε δοξασία πού μεταχειρίζεται ὄρους ἀντικειμενικούς καί μηχανιστικούς καί ἐξορίζει κάθε ἀναφορά στή δράση αὐτεξουσίων προσώπων θεωρεῖται φιλοσοφική καί λογική. Μέ τόν τρόπο αὐτό ἡ δοξασία περί τῆς αἰώνιας προῦπαρξης ἢ τῆς αὐθυπαρξίας τοῦ κόσμου καί τῶν φυσικῶν νόμων θεωρεῖται αὐτόματα καί χωρίς πολλές ἐξηγήσεις ὡς φιλοσοφική, ἐνῶ, ὅπως εἶχε ἤδη διαγνώσει ὁ ἅγιος Γρηγόριος, ἰσοδυναμεῖ στήν πραγματικότητα μέ τή θρησκευτική λατρεία τῆς κτίσης καί ὄχι τοῦ Κτίσαντος, ὑπό τό ἐπικάλυμμα τῆς ἀμεροληψίας καί τῆς ἀδιαμφισβήτητης λογικῆς.

Μιά τέτοια ἀποκαλυπτική συγχώνευση μεταξύ φιλοσοφίας καί θρησκείας περιγράφεται στό βιβλίο τοῦ Γερμανο-Ἑβραίου ποιητῆ **H. Heine** μέ τόν τίτλο «Θρησκεία καί φιλοσοφία στή Γερμανία». Πρόκειται γιά ἕνα βιβλίο, πού γράφηκε τόν 19ο αἰώνα γιά νά παρουσιάσει μέ σύντομο, ἀλλά εὐστοχο καί μάλιστα πνευματώδη τρόπο, τήν Ἱστορία τῆς Γερμανικῆς σκέψης στό Γαλλικό κοινό. Διαβάζοντάς το μπορεῖ κανεῖς νά διαπιστώσει τό φαινόμενο αὐτό στό ὁποῖο ἀναφερόμαστε ἐδῶ.

Χαρακτηριστικά ὁ Heine ἀναφέρεται μέ τά ἐξῆς σχεδόν λατρευτικά λόγια στόν **B. Spinoza**, ἕναν ἀπό τούς πρῶτους μοντέρνους φιλοσόφους, πού ἐπιχείρησε «μέ γεωμετρικό τρόπο», μέ τρόπο, δηλαδή,

δηθεν ἀπαθῆ καί λογικό, νά κηρύξει μιά νέα κοσμοθεωρία: «*Ἴσως τό πνεῦμα τῶν Ἑβραίων Προφητῶν ἀκόμη νά ἐπεφέρετο ἐπάνω ἀπό τόν μετά πολλές γενεές ἀπόγονό τους...εἶναι πέρα ἀπό κάθε ἀμφιβολία ὅτι ὅλη ἡ πορεία τῆς ζωῆς τοῦ Σπινόζα ἦταν ἀμεμπτη, καθαρῆ καί ἄσπιλη, ὅπως ἡ ζωή τοῦ θεοῦ ἐξαδέλφου του, Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὅπως Ἐκεῖνος, καί αὐτός ὑπέφερε γιά τή διδασκαλία του. Ὅπως Ἐκεῖνος, φόρεσε τόν στέφανον ἐξ ἀκανθῶν. Ὅπου ἕνα μεγάλο πνεῦμα ἐκφράζει τή σκέψη του, ἐκεῖ ὑπάρχει καί ὁ Γολγοθάς!*»!

Ὅσον ἀφορᾷ στό περιεχόμενο τῆς διδασκαλίας τοῦ Σπινόζα, ὁ Heine συνεχίζει τήν παρουσίαν του μέ τόν ἴδιο ἀπαραγνώριστα θρησκευτικό τόνο, πού ὑπενθυμίζει τόν λόγο τοῦ ἀγίου Γρηγορίου γιά τούς σοφούς πού ἐλάτρευσαν τήν κτίση: «*ὁ κόσμος ταυτίζεται μέ τόν Θεό. Ὁ Θεός, πού ἀποκλήθηκε ἀπό τόν Σπινόζα ὡς ἡ Μοναδική Οὐσία, καί ἀπό τούς Γερμανούς φιλοσόφους ὡς τό Ἀπόλυτο, "εἶναι Πάν τό ὑπαρκτό". Εἶναι ὕλη, ὅπως εἶναι καί πνεῦμα. Καί τά δύο εἶναι ἐξ ἴσου θεϊκά καί αὐτός πού προσβάλλει τήν ἀγιότητα τῆς ὕλης εἶναι ἐξ ἴσου ἀσεβής μέ ἐκεῖνον πού ἀμαρτάνει κατά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*».

Ἀρκοῦμενοι σέ αὐτά τά λίγα, ἀλλά ἐνδεικτικά παραθέματα ἀπό τό βιβλίον τοῦ Heine, στά ὁποῖα ὁ Σπινόζα παρουσιάζεται σαφῶς ὡς ἕνας ψευδο-χριστός καί ψευδο-προφήτης, θά ἀναφερθοῦμε σέ ἕνα ἀκόμη βιβλίον, πῶς σύγχρονο αὐτό, πού ἀσχολεῖται μέ τή σχέση τοῦ G. Hegel, ἑνός φιλοσόφου, πού κατ' ἐξοχήν ὑποστήριξε ὅτι στερέωσε τήν κοσμοθεωρία του στή λογική, μέ τόν ἐρμητικό κλάδο τῆς ἀποκρυφιστικῆς παράδοσης (δηλαδή μέ τά ἀποκρυφιστικά-θρησκευτικά κείμενα, πού ἀνακαλύφθηκαν τήν περίοδο τῆς Ἀναγέννησης καί ἀποδόθηκαν στόν μυθικό Ἑρμῆ τόν Τρισμέγιστο).

Πρόκειται γιά τό βιβλίον μέ τόν τίτλο «*Ὁ Χέγκελ καί ἡ Ἑρμητικῆ παράδοση*» τοῦ **Glenn Alexander Magee** (Cornell University Press, 2001), πού χαρακτηρίστηκε ὡς πρωτοποριακό, ἐπειδή ἀκριβῶς διέγινε ἐκεῖνο πού οἱ ὑπόλοιποι εἰδικοί, περιορισμένοι στά στενά ὄρια τῆς φιλοσοφικῆς τούς εἰδικότητας, δέν μποροῦσαν νά διαπιστώσουν: ὅτι, δηλαδή, σύμφωνα μέ τήν κατηγορηματική διατύπωση τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα «*ὁ Χέγκελ εἶναι ἕνας Ἑρμητικός στοχαστής*», ὅτι «*ὑπάρχουν ἐκπληκτικές ἀντιστοιχίες ἀνάμεσα στήν Χεγκελιανή φιλοσοφία καί στήν Ἑρμητικῆ θεοσοφία*», ὅτι «*αὐτές οἱ ἀντιστοιχίες δέν εἶναι συμπτωματικές*» καί ὅτι «*πρέπει νά τόν καταλάβουμε ὡς ἕναν Ἑρμητικό στοχαστή, ἐάν εἶναι νά τόν καταλάβουμε καθ' ὅλου*».

Ὁ συγγραφέας προβαίνει σέ συγκεκριμένους παραλληλισμούς ἀνάμεσα στά δόγματα τοῦ Ἑρμητισμοῦ καί στίς ιδέες τοῦ Χέγκελ γιά νά ἀποδείξει τόν βασικό ἰσχυρισμό του. Ἐτσι, ἐντοπίζει τήν ἀντιστοιχία

ἀνάμεσα στό ἐρημητικό δόγμα ὅτι ὁ Θεός γιά νά εἶναι Θεός ἀπαιτεῖται νά ὑπάρχει ὁ κόσμος καί ὅτι ὁ ἀτελής ἀρχικά Θεός ὀλοκληρώνεται μόνο ὅταν ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ καθαρθεῖ, Τόν ἀναγνωρίσει, μέ τίς ιδέες τοῦ Χέγκελ ὅτι ἡ φύση εἶναι μιά πλευρά τῆς ὑπαρξης τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία συνεπάγεται ἀναγκαστικά τήν ὑπαρξη τῆς Δημιουργίας καί ὅτι ὁ Θεός ὀλοκληρώνεται ἢ πραγματοποιεῖται μόνο ὅταν ὁ ἄνθρωπος διά τῆς φιλοσοφίας καθαρισθεῖ καί Τόν γνωρίσει.

Δέν εἶναι βέβαια σκοπός μας νά παρουσιάσουμε ἀναλυτικά τό περιεχόμενο τῶν δύο αὐτῶν βιβλίων. Ὁ λόγος πού ἀναφερθήκαμε πολύ περιληπτικά καί πρόχειρα στό περιεχόμενό τους συνίσταται στό νά δώσουμε δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα γιά νά τεκμηριώσουμε τόν ἰσχυρισμό ὅτι, **στήν πραγματικότητα, ιδέες καί ἀπόψεις πού παρουσιάζονται σήμερα ὡς «φιλοσοφικές», ὡς ἔχουσες δηλαδή τή σφραγίδα τῆς λογικῆς ἐγκυρότητας καί αὐτονομίας, συνιστοῦν στήν πραγματικότητα ἰσάριθμες θρησκείες ἢ αἰρέσεις καί ὡς τέτοιες πρέπει νά ἀντιμετωπίζονται ἀπό τήν Ἐκκλησία.**

Νομομαθής